Kotimaisten kielten keskus
Institutet för de inhemska språken

Helsingfors 23.2.2012

Referens: Lantmäteriverkets begäran om utlåtande 9.1.2012 (MML/7/09/2011)

Generaldirektör Jarmo Ratia
Lantmäteriverket
Centralförvaltningen
PB 84
00521 Helsingfors

Utlåtande om användningen av namnen *Ahvenanmaa* och *Maarianhamina* på Lantmäteriverkets kartor och i andra produkter

Ålands landskapsregering har framställt ett yrkande om att de finska namnen *Ahvenanmaa* och *Maarianhamina* bör strykas från de kartor som Lantmäteriverket publicerar. Som motiveringar anges Ålands enspråkighet, språklagen, statsrådets beslut 120/1989 och den rekommendation om användningen av svenska namn för enspråkigt svenska orter som Forskningscentralen för de inhemska språken har gett.

Officiellt språk och vedertagna ortnamn på kartor

Först måste det konstateras att traditionella ortnamn varken följer eller kan följa kommunernas språkfördelning eller kommungränserna. Ortnamn uppstår ur ett behov, och nya invånare har börjat använda de tidigare invånarnas namn antingen som sådana eller genom lån. Genom denna process har det i namnbeståndet, under hundra- eller till och med tusentals år, uppstått lager av namn som härrör från olika tidsperioder och där man inte alltid ens kan spåra namnens ursprungliga språk. På Åland finns i vissa svenska namn namnleden *Finn-* som avslöjar en tidig finsk bosättning, t.ex. *Finnström*, men de svenskspråkiga har även lånat och börjat använda finska namn, t.ex. *Lappvesi* och *Jomala*.

I Finland har man från och med 1800-talet tecknat upp de ortnamn som lokalbefolkningen använder och samlat ortnamnsbeläggen i arkiv över både svenska och finska namn. Dessa samlingar används vid Institutet för de inhemska språken när namnbeståndet på Lantmäteriverkets grundkartor granskas. Kommunernas språkförhållanden påverkar inte alls valet av de namn som används på kartorna. De namn som föreslås antecknas på kartan är sådana som lokalbefolkningen har uppgett att de använder för att kunna tala om orterna. Det finns finsk- och svenskspråkiga namn samt namn på samiska, det finns namn som har översatts eller anpassats från ett språk till ett annat, och det finns även direktlån, namn som tagits i bruk i ett annat språk utan förändringar. På detta sätt bevarar ortnamnen språk- och kulturhistorien.

I de fall när en ort har namn på olika språk påverkar språkförhållandet endast namnens ordningsföljd: namnet på kommunens officiella majoritetsspråk står överst på kartan och först i löpande text.

Vuorikatu 24
00100 Helsinki
Y-tunnus 0245872-8

Puhelin 020 7813 200
Faksi 020 7813 219
S-posti etunimi.sukunimi@kotus.fi

Det planerade namnbeståndet består av namn som har uppstått inom förvaltningen, till exempel gatu- och vägnamn, kommunernas och städernas namn samt namn på olika administrativa områden. Även i dessa namn utnyttjas det traditionella namnbeståndet.

Ahvenanmaa och Maarianhamina i finskan

Åland – Ahvenanmaa är namnet på både en ö och ett landskap. Tidiga skriftliga belägg på namnet är *Alandia* 1281, *Alandh* 1376, *Åhlandh* 1435, samt *Ahwenan maa* 1648 och *Olanti* (*Ahwenanmaa*) 1844 i finska dokument. Namnets ursprung är oklart. En del forskare har föreslagit att *Ahvenanmaa* kunde vara en felaktig tolkning av ett teoretiskt urnordiskt namn *Ahvaland*, eller att *Ahvenanmaa* kunde vara det ursprungliga namnet, vars förled genom regelmässig ljudutveckling skulle ha förändrats till *å* och vars efterled *-maa* skulle ha översatts med det svenska ordet *-land*. – Båda namnen är gamla. Namnet *Ahvenanmaa* har ingått i finskan i flera hundra år. *Oolanti* som har förekommit vid sidan om *Ahvenanmaa* lever främst kvar i uttrycket *Oolannin sota*, med vilket avses strider i samband med Krimkriget under perioden 1854–1855.

Beslutet att grunda *Maarianhamina – Mariehamn* fattades 1859, och stadsprivilegium beviljades 1861. Då staden grundades var Finland ett autonomt storfurstendöme i Ryssland. Det finska namnet skapades samtidigt med det svenska:
”Uusi meri- ja kauppa-kaupunki on - - tämän helmikuun 4 p:ltä määrätty Maarianhaminan (Mariehamn) nimisenä perustettavaksi Ahvenanmaan mantereen keski-eteläiselle rannalle Jomalan pitäjän Öwerneesin kylän maille” (Suometar 18.2.1859). Det finska namnet har alltså varit i bruk sedan beslutet att grunda staden fattades.

I namnparen *Åland – Ahvenanmaa* och *Mariehamn – Maarianhamina* ska bägge namnen anses vara ursprungsnamn.

Språkens rätt till egna namn

Namnen är en del av språket på samma sätt som alla andra ord. Vilka ortnamn som används i ett språk avgörs av det språkets användare och språkvårdare. Svenskspråkiga avgör vilka namn som behövs på svenska, och på motsvarande sätt avgör finskspråkiga vilka namn som behövs på finska. Ingen kan kräva att man ur ett annat språk än ens eget ska eliminera etablerade namn, inte ens om dessa är inofficiella. Att en ort har parallellnamn på olika språk torde inte orsaka några problem för en namnbrukare som officiellt bara använder det ena språket.

Åland (fi. *Ahvenanmaa*) är namnet på en ö och ett landskap som tillhör finska staten, *Mariehamn* (fi. *Maarianhamina*) är namnet på en stad i landskapet. Även om man slutade använda de finska namnen i officiella sammanhang skulle de inte försvinna ur det finska språket. Namnen används till exempel i nyhetsförmedling, väderleksrapporter, larmsituationer, handel och sjöfart samt för att marknadsföra landskapet som ett resemål för finskspråkiga. Finskspråkiga bor även på Åland (5 %) och utomlands. Enligt 37 § i självstyrelselagen för Åland har finska medborgare rätt att använda finska inför domstol och i andra statsmyndigheter i landskapet.

I kartverk, texter och muntliga framställningar som är avsedda för finskspråkiga används former av utländska ortnamn som tidigt anpassades till finskan, till exempel *Tukholma*, *Berliini*

och *Lontoo*. Namn som är anpassade till svenskan är till exempel *Köpenhamn*, *Rom* och *Bryssel*.

Traditionella ortnamn som namn på administrativa områden och trafikplatser

Sedan år 1940 har det funnits ett statsrådsbeslut om användningen av traditionella ortnamn i officiella sammanhang (reviderad år 1957, 1965 och 1982). År 1982 (Sb angående ämbetsdistrikts och självstyrelseområdens samt vissa trafikplatsers namn, 1052/1982) innehöll listan 6 enspråkigt svenska kommuner med officiella namn på både finska och svenska. Ett av dessa namn var *Mariehamn – Maarianhamina*. På motsvarande sätt fanns det 70 enspråkigt finska kommuner med officiella namn på båda språken, till exempel *Lahtis – Lahti, Idensalmi – Iisalmi, Kajana – Kajaani*.

Statsrådets beslut har enbart betytt att de svenska parallellnamnen ska användas i svenskt tal och svensk skrift, på samma sätt som de finska parallellnamnen endast hör till finskan.

År 1989 ändrade statsrådet beslutet från år 1982. ”Statsrådet har – – fogat en ny 2 a § till sitt beslut av den 23 december 1982 angående ämbetsdistrikts och självstyrelseområdens samt vissa trafikplatsers namn (1052/82) som följer: 2 a § Bestämmelser om benämningen på ämbetsdistrikt och självstyrelseområden samt trafikplatser kan meddelas oberoende av vad som sägs i 1 och 2 §§, om detta anses befogat av historiska eller andra särskilda skäl” (Sb 120/1989). Uttryckets ordalydelse låter förstå att beslutet från år 1982 inklusive namnförteckningen har varit i kraft åtminstone då beslutet fattades 1989, eftersom det senare beslutet kompletterade det tidigare.

Kompletteringen ovan kan anses vara förknippad med de administrativa förändringar som har skett efter år 1982. Kommunernas språkförhållanden eller officiella namn kan till exempel ha ändrats på grund av kommunsammanslagningar. De förteckningar som institutet för de inhemska språken upprättar baseras på den förteckning som ingår i statsrådets beslut 1052/1982, i enlighet med de ändringar som kommunsammanslagningarna har orsakat. Som en följd av kommunsammanslagningarna kunde denna lista uppdateras även i lagstiftningen och namnen kunde granskas av svenska och finska språknämnderna vid Institutet för de inhemska språken och eventuellt även av samiska språknämnden.

I anvisningen *Svenskt lagspråk i Finland* (2010) utfärdat av statsrådets kansli konstateras att beslutet 1052/1982 ”är visserligen inte längre i kraft, men det har inte heller ersatts med någon annan officiell förteckning” (s. 149). På sidan 153 uppräknas de kommuner som har namn på båda språken, inklusive *Mariehamn – Maarianhamina*, samt konstateras att ”Förteckningen baserar sig på statsrådets beslut 1052/1982, senare statsrådsbeslut och förteckningen över alla kommuner i landet på Kommunförbundets webbplats (www.kommunerna.net)”. På sidan 151 återges regionförvaltningsindelningen från och med år 2010, där även *Åland – Ahvenanmaa* ingår. Eftersom anvisningen har utfärdats av statsrådets kansli, måste dessa namn användas åtminstone inom statsförvaltningen och av statliga myndigheter.

Vid ingången av år 2012 fanns det i Finland 60 enspråkigt finska kommuner med officiellt svenskt namn och 3 enspråkigt svenska kommuner med officiellt finskt namn. Dessa 3 är

Vuorikatu 24
00100 Helsinki
Y-tunnus 0245872-8

Puhelin 020 7813 200
Faksi 020 7813 219
S-posti etunimi.sukunimi@kotus.fi

Larsmo – Luoto, Mariehamn – Maarianhamina och *Närpes – Närpiö*.

I Lantmäteriverkets kartprodukter ges namnen på båda språken för alla officiellt tvåspråkiga kommuner. Därtill finns även de finska namnen på de tre enspråkigt svenska kommunerna. För konsekvensens skull bör bruket till denna del utvidgas så att Lantmäteriverket i alla kartprodukter ska ge alla officiella kommunnamn, det vill säga även de officiella svenska namnen på enspråkigt finska kommuner. Kartplatsen för alla möjliggör sökning och lokalisering även med dessa namn, men de har inte antecknats på kartan.

Institutet för de inhemska språken håller på att bereda publikationen *Svenska ortnamn i Finland*, där språkbrukarna kan slå upp även inofficiella parallellnamn och deras stavning.

Språklagen 2003 och självstyrelselagen för Åland

I 32 § 7 kap. *Språken i lagstiftning och allmän information* i språklagen från år 2003 konstateras följande om den information som statliga och kommunala myndigheter riktar till allmänheten: ”Det behöriga ministeriet skall se till att information som är väsentlig för individens liv, hälsa och säkerhet samt för egendom och miljön ges på båda nationalspråken **i hela landet**.”

Självstyrelselagen för Åland är en lag på grundlagsnivå. Enligt denna lag är landskapet Åland ett enspråkigt område. Därmed kan den finska språklagen inte direkt tillämpas på Åland, vilket dock inte innebär, att finska ortnamn inte skulle kunna förekomma på Åland och att de inte skulle kunna användas på Lantmäteriverkets kartor. Självstyrelselagen för Åland gäller inte heller bruket av ortnamn i finskan inom organisationer som verkar i andra delar av Finland.

Enligt 37 § i självstyrelselagen för Åland har finska medborgare rätt att i egen sak inför domstol och andra statsmyndigheter i landskapet använda finska. Detta gäller även finska ortnamn.

I 35 § 8 kap. *Främjande och uppföljning av språkliga rättigheter* i språklagen stadgas att ”det allmänna skall i enlighet med grundlagen tillgodose **landets** finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder”. I 36 § *Tillsyn och uppföljning* förpliktas varje myndighet att ”inom sitt verksamhetsområde övervaka att denna lag följs”.

I statens elektroniska författningsdatabank Finlex nämns namnet *Ahvenanmaa* i 224 lagar eller förordningar och namnet *Maarianhamina* i 20 lagar eller förordningar. Det är naturligt att använda dessa namn på kartor över Finland och i finskspråkiga myndighetssammanhang.

Institutet för de inhemska språkens rekommendation om användningen av finländska ortnamn i texter på främmande språk

Ålands landskapsregerings tolkning att Institutet för de inhemska språken rekommenderar användningen av endast svenska namn om enspråkigt svenska orter är felaktig. Som vi tidigare har konstaterat kan orter av olika skäl ha parallellnamn på olika språk – vilket namn som används beror på namnbrukarens språk. Institutets rekommendation gäller namnbruket i

främmande språk, det vill säga hur finländska ortnamn används till exempel i engelskan, franskan eller tyskan. Svenskan är inte ett främmande språk i Finland.

Finland kan inte kräva att andra länder och utländska språk ändrar sina egna traditioner. Det finns dock situationer när valet av vilket namn som ska användas inom ett visst språk måste göras i Finland, till exempel då vi skriver meddelanden, tidningar, webbsidor och så vidare på främmande språk.

För sådana situationer har finska och svenska språknämnderna vid Forskningscentralen för de inhemska språken år 1997 utfärdat en rekommendation om Finlands offentliga, administrativa namnbestånd. Enligt rekommendationen ska man på finska använda befintliga finska ortnamn, i svenskan svenska och i samiskan samiska ortnamn. I främmande språk används namn på områdets officiella språk om det är fråga om enspråkiga områden (till exempel *Iisalmi*, *Mariehamn*) och på områdets majoritetsspråk om det är tvåspråkiga områden (till exempel *Helsinki*, *Pargas*). Denna rekommendation har meddelats FN:s medlemsstater till kännedom på engelska och franska vid FN:s 7:e ortnamnskongress 1998. Rekommendationen kan läsas på engelska i publikationen *Toponymic guidelines of Finland for map editors and other editors* (på webbsidan http://www.kotus.fi/index.phtml?l=en&s=510).

Av ovan nämnda skäl anser vi att Lantmäteriverket varken har orsak att eller ska avlägsna namnen *Ahvenanmaa* och *Maarianhamina* från sina kartor och andra motsvarande produkter. Till följd av landskapets enspråkiga status som stadgas i självstyrelselagen för Åland ska det svenska namnet naturligtvis stå först på kartorna. (Om kartan är på något annat språk än finska eller svenska står namnen endast på svenska, det vill säga *Åland* eller *Mariehamn*, om annat bruk inte råder i språket i fråga.) I samband med detta föreslår vi också att de officiella svenska namnen på enspråkigt finska kommuner läggs till på Lantmäteriverkets kartor.

Medlemmarna av finska språknämnden vid Institutet för de inhemska språken har meddelat sitt samtycke till detta utlåtande. Svenska språknämnden lägger därtill fram sin bifogade rekommendation.

Pirkko Nuolijärvi
direktör, professor

Sirkka Paikkala
specialforskare,
finsk namnvård

Leila Mattfolk
forskare,
svensk namnvård

Bilaga *Ortnamn på kartor*, Rekommendation av Svenska språknämnden

(Översättning: Lantmäteriverket. Språkgranskning: Institutet för de inhemska språken.)

Vuorikatu 24
00100 Helsinki
Y-tunnus 0245872-8

Puhelin 020 7813 200
Faksi 020 7813 219
S-posti etunimi.sukunimi@kotus.fi

Bilaga *Ortnamn på kartor*, Rekommendation av Svenska språknämnden

29/2 2012

Rekommendation av Svenska språknämnden

Svenska språknämnden vid Institutet för de inhemska språken rekommenderar följande:

Ortnamn på kartor

Språknämnden rekommenderar Lantmäteriverket att på kartor och andra motsvarande produkter använda de officiella ortnamnen på finska och svenska. Också i fråga om enspråkiga orter bör namnet på det andra språket användas, åtminstone om det är historiskt väl känt eller annars väl etablerat (exempelvis *Fredrikshamn*, *Nyslott*, *Tammerfors*, *Närpiö*). Institutet för de inhemska språken ger vid behov rekommendationer om namnanvändningen i enskilda fall.

Även när det gäller ortnamn på det enspråkigt svenska Åland, rekommenderar språknämnden således att både det svenska och det finska namnet används på Lantmäteriverkets kartor så att *Åland* och *Mariehamn* står ovanför eller först och *Ahvenanmaa* och *Maarianhamina* under eller efter.

Vuorikatu 24
00100 Helsinki
Y-tunnus 0245872-8

Puhelin 020 7813 200
Faksi 020 7813 219
S-posti etunimi.sukunimi@kotus.fi